

„BUCOVINA. GAZETĂ ROMÂNEASCĂ PENTRU POLITICĂ, RELIGIE ȘI LITERATURĂ” ȘI PROBLEMELE SOCIETĂȚII BUCOVINENE LA JUMĂTATEA SECOLULUI AL XIX-LEA

ȘTEFĂNIȚA-MIHAELA UNGUREANU

„«Bucovina». Römianische Zeitung für Politik, Kirche und Literatur” (1848–1850) und die Probleme der Bukowiner Gesellschaft Mitte des 19. Jahrhunderts

(Zusammenfassung)*

Seit Ende der 1830er Jahre hat sich der periodische Journalismus aus den von Rumänen bewohnten Gebieten intensiv entwickelt. Bis zur Revolution von 1848 erschienen viele Zeitungen und Zeitschriften mit längeren oder kürzeren Erscheinungszeiten. Begünstigt durch die neuen, nicht mehr so strengen Zensurmaßnahmen der österreichischen Behörden, unter dem Druck der revolutionären Bewegungen im Reich erscheint in der Bukowina am 4. Oktober 1848 die erste Ausgabe der Zeitschrift „«Bucovina». Römianische Zeitung für Politik, Kirche und Literatur” auf Initiative der Brüder Alexandru und Gheorghe Hurmuzaki.

Die Zeitung (kurzgenannt: „Gazeta Bucovinei”) übernahm auf ihren Seiten das revolutionäre Programm der Rumänen in der Bukowina, mit dem sie die Probleme des Provinzlebens lösen wollte. Die erste, die strengste, war die Frage der nationalen Autonomie. Nachdem dieses Ziel erreicht wurde, veröffentlichte man in der Zeitung den Entwurf einer Provinzverfassung mit dem Titel *Provinzialverfassung für das Herzogtum Bukowina*. Mit 57 Artikeln definierte das Projekt den Status der Bukowina als Kronland des Österreichischen Reichs mit der Hauptstadt in Czernowitz und mit eigenem Landtag. Die Aufgabe des Landtags bestand darin, das aus dem Einkommen der Provinz stammende Budget zu verwalten, um die internen Probleme kultureller, öffentlicher, institutioneller und kommunaler Art zu lösen. Der Verfassungsentwurf regelte die Wahl von Landtags- und Landesausschussmitgliedern, die über wirtschaftliche, soziale, politische und auch kulturelle Fragen entscheiden würden.

Die „Gazeta Bucovinei” plädierte für die Verbesserung der Situation der Bauern, der orthodoxen Kirche und des rumänischen Schulwesens in der Provinz.

* Traducere: Ștefănița-Mihaela Ungureanu.

Hauptziele waren die Einführung der Muttersprache als Unterrichtssprache und die Abschaffung der Katholisierungs- und Polonisierungsmassnahmen innerhalb des Unterrichtswesens.

Über das Interesse an sozialen und politischen Themen hinaus widmen die Seiten der „Gazeta Bucovinei“ den rumänischen literarischen Beiträgen einen großzügigen Raum.

Insgesamt hat die „Gazeta Bucovinei“ ihrer zweijährigen Erscheinung zahlreiche und vielfältige Informationen über die Gesellschaft der Bukowina Mitte des 19. Jahrhunderts zusammengetragen.

Schlüsselwörter und -ausdrücke: Bukowina, „Bucovina«. Römische Zeitung für Politik, Kirche und Literatur“ (1848–1850), Brüder Hurmuzaki, Czernowitz, Autonomie, Landtag, Bauerntum, Kirche, Schule, Rumänische Sprache und Literatur.

I. Bucovina la jumătatea secolului al XIX-lea. Privire de ansamblu

La jumătatea secolului al XIX-lea, Bucovina se afla sub influența Curții imperiale de la Viena, dar era subordonată direct Guberniului din Lemberg (din 1796). Guvernarea provinciei, constituită ca al 19-lea cerc administrativ al Galiției, se făcea prin intermediul administrației civile. La conducerea acesteia, între anii 1821 și 1849, s-au succedat căpitani districtuali Alois von Stutterheim (1817–1823), Josef von Melczeck (1823–1833), Franz Kratter (1833–1838), Kasimir von Milbacher (1838–1840) și Gheorghe Isăcescu (1840–1849).

Din punct de vedere demografic, în preajma anului 1848, Bucovina avea un număr de 377 561 de locuitori, dintre care 209 293 (55,4%) erau români, 108 907 (28,8%) – ruteni și 58 381 (15,8%) de alte etnii¹. Populația prezenta o creștere față de anii anteriori, datorată continuării colonizărilor (agricultori, meșteșugari, mineri, funcționari, militari, preoți de origine austriacă, germană, slovacă) și imigrărilor (ruteni, huțuli, lipoveni, polonezi, evrei veniți în număr mare din Galiția).

Măsurile care influențau viața provinciei, sub toate aspectele, erau cele impuse la nivel de imperiu de cancelarul Metternich. Ele au contribuit la tensionarea raporturilor dintre populație și administrația provincială și au constituit, în mare parte, baza revendicărilor ulterioare ale românilor bucovineni din timpul Revoluției de la 1848.

Trăind într-o provincie cu o economie preponderent agrară și silvică, țărănimea a resimțit din plin măsurile referitoare la sporirea numărului zilelor de clacă și a obligațiilor în muncă, devenind tot mai săracă. Preluarea

¹ Mihai Iacobescu, *Bucovina*, în *Istoria Românilor*, vol. VII, tomul I, *Constituirea României moderne (1821–1878)*, coordonator: acad. D. Berindei, București, Editura Enciclopedică, 2003, p. 200.

terenurilor arabile (cca 150 000 ha) de către stat și redistribuirea lor către coloniști și imigranți, scutirea acestora din urmă de impozite, taxe și serviciu militar pe o durată de 30 de ani, creșterea prețului arendei terenului agricol, a lemnului de foc și a terenurilor arabile au nemulțumit pătura de mijloc, alcătuită din mazili și răzeși. La rândul lor, boierii erau nemulțumiți pentru că accesul la funcțiile politico-administrative era rezervat exclusiv membrilor clasei nobiliare conservatoare, trebuiau să plătească impozite funciare ridicate, să ajute la întreținerea spitalelor, a drumurilor, podurilor, bisericilor etc. Pentru a atrage simpatia boierilor, autoritățile austriece au instituit, încă din 1817, o instanță juridică nobiliară, *Forum nobilium*, ai cărei membri se întruneau la Lemberg și prin care se propunea încadrarea boierilor în rândurile nobilimii galițiene. Unele familii de boieri români (Mustață, Petrino, Vasilco) au primit, plătind o taxă proporțională cu veniturile proprii, titlul de baron. Măsura a trezit ostilitate, fiind, în afară de cele arătate mai sus, încă o cauză a plecării unei părți a boierilor în Moldova².

În Bucovina, așa-numita reformă agrară, începută în perioada iosefină, a avut o evoluție lentă – încetinită de menținerea clăcii, a robotei și a numeroaselor vămi impuse circulației mărfurilor în provincie și în afara ei, spre Moldova – și complicată deseori de epidemiile de holeră și ciumă.

În domeniul religios, situația din Bucovina rămăsese neschimbată după măsurile introduse, încă din timpul administrației militare, de generalul Karl Enzenberg: desființarea mănăstirilor și schiturilor, secularizarea averilor acestora, crearea Fondului Bisericesc, ruperea legăturilor Bisericii Ortodoxe cu Mitropolia din Iași, încurajarea și sprijinirea altor confesiuni (romano-catolice, unite, greco-catolice, protestante sau mozaice), sporirea numărului de biserici și parohii de alt rit decât cel ortodox. Cancelarul Metternich a dispus, în continuare, menținerea Bisericii Ortodoxe din Bucovina sub jurisdicția Mitropoliei din Karlowitz. La 1848, în Bucovina, viața religioasă avea un caracter multi-confesional.

În strânsă legătură cu această situație era învățământul religios (clerical). Sistemul de reforme implementat de Metternich prevedea ca rețeaua școlară clericală să reintre sub jurisdicția Consistoriului Catolic din Lemberg. După desființarea Academiei de la Putna, în Bucovina nu mai existau școli superioare clericale în limba maternă. De asemenea, românii bucovineni duceau lipsa unui seminar și a unui institut teologic.

În ceea ce privește învățământul public, din 1815³, toate școlile primare din

² *Ibidem*, p. 201. Vezi și Mihai-Ștefan Ceaușu, *Elita politică din Bucovina și chestiunea reprezentării parlamentare*, în *Parlamentarism, partide și elită politică în Bucovina habsburgică (1848–1918)*, Iași, Editura Junimea, 2004, p. 54.

³ Mihai Iacobescu, *op. cit.*, p. 282. Vezi și Constantin Ungureanu, *Învățământul primar din Bucovina (1774–1918)*, Chișinău, Editura Civitas, 2007, p. 39; Mircea Grigoroviță, *Învățământul în nordul Bucovinei (1775–1944)*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1993, p. 39.

Bucovina se aflau sub controlul aceluiași Consistoriu Catolic. Învățământul primar nu era obligatoriu, de aceea rata analfabetismului era foarte ridicată. Până în 1844, aceste școli au fost supuse unui continuu proces de catolicizare, germanizare și polonizare, numeroși dascăli ortodocși fiind destituiți. În ansamblu, numărul de școli primare a crescut. În 1840, cursurile școlilor primare erau frecventate de 4 595 de elevi, ceea ce reprezenta mai puțin de 10% dintre cei aproximativ 50 000 de copii de vârstă primară. Cei mai mulți erau de origine germană și maghiară, de religie catolică și protestantă. Elevii ortodocși erau semnificativ mai puțini, doar 1,7 %. În anul 1844, s-a luat hotărârea ca școlile ortodoxe să fie trecute sub jurisdicția Consistoriului Ortodox din Cernăuți. Acest lucru s-a întâmplat doar în cazul școlii triviale moldovenești din Cernăuți, celelalte rămânând, în continuare, subordonate Consistoriului galițian⁴.

Toate aceste aspecte, de natură să contureze situația politică, socială, economică, religioasă și culturală modestă din Bucovina în preajma anului 1848, se vor constitui în revendicări esențiale, exprimate atât pe cale revoluționară, cât și prin intermediul primului ziar românesc din provincie, ce avea să devină tribuna românilor bucovineni, „Gazeta Bucovinei”.

II. Problemele societății bucovinene din prima jumătate a secolului al XIX-lea, oglindite în periodicul „Bucovina. Gazetă românească pentru politică, religie și literatură”

De la sfârșitul anilor '30 ai secolului al XIX-lea, publicistica periodică din teritoriile locuite de români (Transilvania, Țara Românească) cunoaște o etapă intensă de dezvoltare. Până la Revoluția de la 1848, apar numeroase ziare și reviste, cu perioade mai lungi sau mai scurte de apariție. O statistică dintr-o lucrare de specialitate a Academiei Române⁵ menționează 43 de periodice (fără cele maghiare și săsești în Transilvania), apărute după cum urmează: 16 la București, 15 la Iași, 5 la Brașov, câte unul la Galați, Brăila, Craiova și Blaj. Unele au un profil general, altele popularizează cultura și știința, altele literatura. Se tipăresc și în limbi străine, sau bilingv (în germană, italiană, greacă și, mai ales, franceză) și, sub influența presei europene, se mențin la un nivel elevat. Important de menționat este faptul că aceste publicații au apărut sub semnul modernizării și că, nu rareori, prin titlu, evocau unitatea poporului român („Dacia”, „Dacia literară”, „România”)⁶.

⁴ Constantin Ungureanu, *op. cit.*

⁵ Vezi subcapitolul *Presa*, din cap. *Dezvoltarea culturală în perioada 1821–1848*, în *Istoria Românilor*, vol. VII, tom I, București, Editura Enciclopedică, 2003, p. 351.

⁶ *Ibidem*, p. 352–353.

În Bucovina, în anul 1803, se consemnează prima inițiativă de tipărire a unei gazete „pentru inteligența moldovenească”⁷. Ea aparținea învățătorului Ioan Biliievici din Suceava. Șase ani mai târziu, un alt învățător, Vasile Țintilă din Tereblecea, reușește să tipărească primul „Calendariu românesc pentru Bucovina”. A urmat *Chrestomaticul românesc* al lui Theodor Racoce, în 1820, din care a apărut un singur număr⁸.

Favorizată de măsura de ridicare a cenzurii, luată de autoritățile austriece sub presiunea mișcărilor revoluționare din imperiu, în Bucovina apare, la 4 octombrie 1848, primul număr al periodicului „Bucovina. Gazetă românească pentru politică, religie și literatură. Romänische Zeitung für Politik, Kirche und Literatur”⁹, la inițiativa fraților Alexandru și Gheorghe Hurmuzachi, încurajați în demersul lor de Vasile Alecsandri și Mihail Kogălniceanu, care, după înăbușirea revoluției în Moldova, se refugiaseră la Cernăuți și Cernaucă.

Publicația apare în intervalul 4/16 octombrie 1848 – 20 septembrie/ 2 octombrie 1850, la tipografia Johann Eckhardt și fiul, mai întâi o dată, apoi, din 20 ianuarie 1850, de două ori pe săptămână. Redactorii responsabili sunt Gheorghe Hurmuzachi (până la 7 octombrie 1849) și Alexandru Hurmuzachi. Secretar de redacție este Iraclie Porumbescu, traducătorul articolelor germane este Aron Pumnul, iar corespondent pentru Ardeal este George Bariț. Titlul și textul gazetei sunt bilingve – în germană (cu caractere gotice) și română (cu caractere chirilice) – tipărite pe două coloane alăturate.

Articolele periodicului sunt structurate tematic, după modelul ziarelor din imperiu: știri (corespondențe) externe, știri interne, știri locale. Știrile externe sunt publicate, la început, în rubrica *Țările Românești*, iar cele interne la rubrica *Imperiul Austriei*, pentru ca, pe parcurs, ele să fie publicate în cadrul unei rubrici comune, *Cronica săptămânii*. Știrile locale se regăsesc în rubricile *Locale* sau *Provinciale și locale*. În rubrici speciale, precum *Cronica săptămânii* sau *Noutățile zilei* se regăsesc proiecte legislative, petiții, scrisori, proclamații. Informațiile privind apariția, prețul și orașele din afara Bucovinei în care se

⁷ Ioan V. Cocuz, Matei Hulubei, *Privire generală asupra presei românești din Bucovina*, în *Presa românească în Bucovina 1809–1944*, Tiparul I. P. Bacău, 1991, p. 14.

⁸ *Ibidem*.

⁹ Pentru informații privind periodicul „Bucovina. Gazetă românească pentru politică, religie și literatură”, vezi și Teodor Bălan, *Frații Gheorghe și Alexandru Hurmuzachi și ziarul „Bucovina”. Un capitol din istoria politică a Bucovinei din anii 1848–1850*, Cernăuți, Societatea Tipografică Bucovineană, 1924; Mircea Cenușă, *Ziarul „Bucovina” – tribună a unității culturale românești*, în „Suceava». Anuarul Muzeului Județean”, anul IX, 1982, p. 329–345; I. Hangiu, *Presa literară românească. Articole-program de ziare și reviste (1789–1948)*, vol. II (1901–1948) *Studii și documente*, București, Editura pentru Literatură, 1968, p. 131–134, Emil Staco, Ioan Pânzar, *Dicționar de literatură Bucovina*, Suceava, Biblioteca Bucovinei „I. G. Sbiera”, 1993, p. 32, Vasile I. Schipor, *Calendare și almanahuri românești din Bucovina (1811–1918)*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2016, p. 417–438.

puteau face abonamente, persoanele de contact etc. sunt tipărite, periodic, în rubrica *Înștiințare la prenumerațiune*.

În limba română se tipăresc articolele cu caracter politic, iar în limba germană cele cu caracter general, „sortite să atragă atențiunea lumii neromânești și, mai ales, celei germane din Monarhie, asupra destinului românilor, ducând ecoul suferințelor lor în Parlamentul austriac”¹⁰.

Numerele ziarului sunt însoțite, cu puține excepții, de câte un supliment (*Supplement*), care conține diverse știri locale și externe, știri din presa din Transilvania și din Principate, texte legislative (proiecte de lege), cronici, comentarii politice etc. Începând cu anul 1850, ziarul are și rubrica *Feuilleton*, unde se publică texte literare.

Cum am amintit mai sus, „Gazeta Bucovinei” a preluat, în paginile sale, programul revoluționar al românilor bucovineni, prin care aceștia își doreau să rezolve problemele din viața provinciei. Cea dintâi, cea mai stringentă, era problema obținerii autonomiei naționale. Au fost formulate mai multe variante prin care această autonomie s-ar fi putut realiza, și anume: a) constituirea Bucovinei ca stat autonom, cu organe legislative, juridice și executive proprii, cu putere de decizie în domeniile social-politic, cultural și religios¹¹; b) reunirea Bucovinei cu Moldova; c) unirea tuturor teritoriilor locuite de români în Imperiul Habsburgic (Transilvania, Banat, Crișana, Maramureș și Bucovina) „într-un mare ducat autonom al românilor”¹², de asemenea, cu organe legislative, juridice și executive proprii; d) unirea tuturor românilor, din Principate și din Imperiul Habsburgic, într-un stat daco-român sub egida Casei de Habsburg, care să poarte numele de România¹³.

Articolul-program, semnat de Gheorghe Hurmuzachi, precizează rolul asumat de „Gazeta Bucovina” în promovarea intereselor provinciei. Din text, reiese ideea daco-românismului și se face o aluzie clară la ultima variantă propusă de constituire a unui stat românesc: „Foaia noastră va fi, dar, defensorul intereselor naționale, intelectuale și materiale a[le] Bucovinei, reprezentantul dorințelor și nevoințelor ei, organul bucuriilor și suferințelor ei. Monarhia democratică, cu toate consecvențele, o Austrie liberă, puternică, falnică, deplină îndrituire a tuturor naționalităților, autonomie provincială, întreg și nemărginit progres în toate ramurile activității omenești – aceste[a] sunt principiile noastre și pe care foaia noastră nici odinioară nu le va pierde din ochi. Și precum fieștecare eveniment răspunzător acestora, în viața noastră politică și socială, va găsi pururea la noi o sinceră și bucuroasă îmbrăçoșare,

¹⁰ Constantin Loghin, *Istoria literaturii române din Bucovina, 1775–1918 (în legătură cu evoluția culturală și politică)*, Cernăuți, Editura „Alexandru cel Bun”, 1996, p. 80–81.

¹¹ „Bucovina. Gazetă românească pentru politică, religie și literatură”, Cernăuți, anul I, nr. 9, 1848, p. 67 (în continuare se va cita „Gazeta Bucovina”)

¹² „Gazeta Bucovina”, anul II, nr. 3, 1949, p. 14–15.

¹³ „Gazeta Bucovina”, anul I, nr. 3 (supliment), p. 30.

asemine și tot ce este rău, vrednic de aruncat, prejudețul jignitor binelui comun, și abuzul, din orice parte să vie – mai ales în relațiile publice a[le] țării noastre, în multe priviri atât de înapoiată – se vor ataca de către noi liber, fără cruțare și cu întreaga putere a unei convicții bine gânditoare”¹⁴.

Prin intermediul „Gazetei Bucovina” se dorea, de asemenea, aducerea la cunoștința Austriei și Germaniei a realităților și intereselor românilor din Principate și dobândirea sprijinului acestor țări: „Prin priincio[a]sa sa însă poziție geografică a Bucovinei, care se arată ca sentinela sistemului statelor din centrul Europei, cea mai înaintată spre Răsărit, precum și prin naționalitatea românească, care este în ea predominatoare, foaia noastră mai este cu osebire chemată de a mijloci și cunoștința ambelor surori, Moldova și Valahia, Austriei și Germaniei, care au de apărut în aceste principate interese de o nemăsurată importanță și pentru care aceste frumoase țări mai sunt, încă, o *terra i[n]cognita*, atât de rar străbate din ele vreo știre sigură.

Aflându-ne la granița Moldovei, din care și Bucovina, până la 1775, au făcut parte întregitoare, și cu care aceasta din urmă este unită prin fireștele legături a[le] unei aceeași naționalități, a[le] istoriei, a[le] religiei, a[le] năravurilor și al[le] multor alte relații de trebi și de familii, noi nu putem tăgădui interesul nostru cel mai viu ambelor principate, și cercărilor lor de a-și îmbunătăți starea și de a călca pe calea libertății și a fericirii, cale care, prin marile întâmplări de la mart[ie], s-au câștigat mai norocitei Bucovine: noi nu ne putem opri de a trage în sfera cercetărilor noastre călcatele lor drituri și de a face să răsune, prin foaia noastră, glasul nefalsatului adevăr, pre care un terorism fără pildă se pare că vro[i]ește, într-aceste asuprite țări, a-l osândi la o vecinică tăcere.

Foaia noastră va fi încă și reprezentantul simpatiilor care există în Principatele Danubiane pentru Austria și Germania, atât din pricina binefăcătoarelor relații comerciale ce sunt între unele și altele, cât și a noilor și vrednicilor de râvnit instituții ce aceste[a] din urmă au câștigat, numai puțin și prin înrâurirea ce Austria și Germania, mai ales menite de a exerția (a hotărî) asupra viitorului țărilor românești, simpatii care, în timpurile din urmă, s-au manifestat mai tot așa de strălucit în ambele principate, ca și între românii austriani. Prin cultivarea, însă, a acestor simpatii, nădăjduim a fi folositori ambelor părți”¹⁵.

În numerele 2 și 4 din octombrie 1848, „Gazeta Bucovina” publică articolul *Țările românești în privința mișcărilor lor naționale și politice*¹⁶, în care, în virtutea istoriei neamului românesc, se arată că misiunea românilor de pretutindeni este mai întâi una „pur națională”, și apoi una politică și socială:

¹⁴ „Gazeta Bucovina”, anul I, nr. 1, 1848, p. 1–3. Precizăm că fragmentele citate au fost transliterate din chirilică și redată respectându-se normele ortografice și ortopedice actuale, dar păstrându-se stilul limbii din epocă.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ *Ibidem*, anul I, nr. 2, 1848, p. 13–15, nr. 4, anul I, 1848, p. 31–32.

„Cultul naționalității, pe de o parte, perfecți[onare]a și modificarea instituțiilor și sociale, pe de alta, iată datoria României în veacul al 19-lea”.

Preocupările privind statutul Bucovinei se văd și în articolul intitulat *Viitorul Bucovinei*¹⁷, unde se discută despre relația Bucovinei cu celelalte „provincii surori” ale Monarhiei, după cum urmează: „Are ea să fie o provincie deosebită, precum ea este cunoscută prin mai multe patente și hotărâri împărătești care se repetă până în timpurile cele mai noi; are ea ca provincie deosebită, să fie îndeosebi organizată și administrată cu deaproape privire a împrejurărilor ce-i sunt cu totul proprii? Sau are ea să fie întrupată cu altă provincie a Monarhiei, și cu care anume, și are ea a fi unită cu aceasta pentru veci?”.

Urmărind, în paralel, interesele românilor transilvăneni, redacția „Gazetei Bucovina” a publicat memoriul acestora adresat împăratului Austriei și a reacționat vehement atunci când, după înăbușirea revoluției în Ungaria, aceștia nu au primit drepturi egale cu celelalte națiuni¹⁸.

Pe fundalul manifestărilor revoluționare din toate provinciile imperiului, la 8/20 mai 1848 are loc la Cernăuți o mare adunare a bucovinenilor, la care au participat reprezentanți ai clerului, boierimii liberale, țărănimii, orășenilor și ai minorităților etnice¹⁹. Sub conducerea lui Eudoxiu Hurmuzachi, adunarea a dezbătut revendicările generale ale populației Bucovinei. O lună mai târziu, pe baza acestor revendicări, a fost alcătuit un program din 12 puncte, numit *Petiția Țării*, care a strâns semnăturile a peste 230 de persoane, între care personalități precum Eugenie Hacman, Doxachi Hurmuzachi, I. Mustăță, Teofil Bendela, C. Tarangul, I. Porumbescu ș.a.

„Gazeta Bucovina” publică documentul cu titlul *Petiția Bucovinei*²⁰. În prima parte sunt expuse motivele care au dus la alcătuirea petiției, și anume că „Bucovina au tras foarte puțin folos de la reformarea constituțională a relațiilor publice”, țărănimea „au cunoscut pân-acum numai partea cea rea a unui stat constituțional”, locuitorii provinciei „stau sub stricătoarea influență a tuturor legilor, instituțiilor, scăderilor și perversităților ce purced din timp[ur]ile întunecate și paralizează noul principiu al statului”. Revendicările naționale privesc, desigur, autonomia provincială, separarea de Galiția, instituirea unei Diete și a unor organe politice și administrative proprii, accesul românilor autohtoni la funcții publice, egalitate politică și religioasă a tuturor confesiunilor, alegerea episcopului ortodox de către un sinod național, ai cărui membri să fie reprezentanți ai clerului ortodox, boierilor, orășenilor și sătenilor,

¹⁷ *Ibidem*, nr. 3, 1848, p. 25–27.

¹⁸ *Petițiunea românilor în Ungaria*, în *idem*, nr. 5, 1850, p. 23–25.

¹⁹ Mihai Iacobescu, *op. cit.*, p. 379. Ștefan Purici, *Mișcarea națională românească în Bucovina, în anii 1775–1861*, Suceava, Editura „Hurmuzachi”, 1998, p. 170–172.

²⁰ „Gazeta Bucovina”, nr. 9, 1948, p. 67–70.

păstrarea limbii române în școli și folosirea ei în rezolvarea problemelor de administrație, înființarea unei catedre de limba și literatura română.

În legătură cu acest ultim deziderat, redactorii „Gazetei Bucovina” au combătut ferm o afirmație venită din partea „onoratului Consistoriu din Bucovina”, potrivit căreia românii ar fi o „nație moldovenească”, vorbind „limba moldovenească”. În suplimentul la nr. 33, din 7 octombrie 1849²¹, se spune că acestea nu există, după cum nu există nici „nație sau limbă bucovinească, transilvănească, galițienească, wirtembergească²², băvărească ș.a., precum este numai o singură nație și o limbă germanică pe lângă toate diferențele (deosebiri) locale și provinciale, chiar așa cunoaștem noi pe Români numai ca o singură nație, și limba lor numai ca o limbă singură (...)”. Un amplu studiu, publicat în nu mai puțin de zece numere ale periodicului, în intervalul februarie – aprilie 1850, consacrat limbii române, este realizat de Aron Pumnul și poartă titlul *Neatârănarea limbii românești în dezvoltarea sa și în modul de a o scrie (închinat junimii române)*²³. În esență, articolul, publicat în cadrul rubricii *Foileton*, pledează pentru rolul limbii române în păstrarea și afirmarea conștiinței și identității naționale a românilor din întreg imperiul habsburgic. Redăm, pentru exemplificare, *motto*-ul textului: „Națiunea e cuprinsă unui popor de același sânge, care vorbește aceeași limbă și are aceeași datini. Norodul este trupul națiunii, iar limba este sufletul ei. Pentru aceea, precum trupul fără suflet e mort, așa e moartă și națiunea fără limbă. Naționalitatea este dumneze[i]escul, eternul, înnăscutul și neînstrăinabilul drept de a-și întrebuința limba sa în toate trebuințele vieții: în casă, în biserică, în școală și în administrație”.

În aceeași ordine de idei, periodicul consemnează cu satisfacție inaugurarea catedrei de limba română la Gimnaziul superior din Cernăuți, unde este numit profesor titular Aron Pumnul²⁴.

După recunoașterea formală a autonomiei Bucovinei, prin Constituția din 4 martie 1849, următorul pas a fost elaborarea unui proiect de constituție provincială. Pentru aceasta s-a constituit un comitet din 15 membri, al cărui președinte a fost ales Eudoxiu Hurmuzachi. Proiectul a fost definitivat în vara anului 1849 și a fost publicat și în „Gazeta Bucovina”²⁵, cu titlul *Proiect de constituție provincială pentru Ducatul Bucovinei*. Având 57 de articole, proiectul definea statutul Bucovinei ca „provincie a coroanei imperiului austriac”, cu capitala la Cernăuți, cu dietă proprie. În sarcina Dietei cădea administrarea bugetului provenit din veniturile provinciei, rezolvarea problemelor interne de natură culturală, publică, instituțională și comunală. Proiectul constituțional

²¹ *Ibidem*, p. 187.

²² Aluzie la orașul german Württemberg.

²³ *Ibidem*, nr. 6, 1850, p. 27.

²⁴ *Ibidem*, nr. 22, 1850, p. 94.

²⁵ „Gazeta Bucovina”, nr. 29, 1849, p. 160–162.

reglementa alegerea deputaților în dietă și a celor din Comitetul Țării, un organ ce urma să decidă în problemele economice, sociale, politice și, de asemenea, culturale. „Gazeta Bucovinei” mai semnaleză și înființarea, după înaintarea acestor propuneri, a Camerei de Comerț și Industrie la Cernăuți²⁶.

Categoria cea mai defavorizată a populației din Bucovina, țărani, a fost ce care a inițiat primele acțiuni protestatere, încă din luna martie 1848. Atacuri asupra conacelor boierești și primăriilor au fost consemnate în satele de clăcași (Voloca, Mămăești, Cuciurul Mare, Ciudin, Huta Veche etc.)²⁷ și în cele din nord-vestul Bucovinei. Țărani au cerut desființarea robotei, a boierescului (clăcii) și altor obligații. Ridicarea sarcinilor iobăgești sau „desdăunarea”, care a ridicat numeroase controverse și nemulțumiri, este dezbătută și în „Gazeta Bucovina”, în articolul *Despre desgreuierea proprietății țăranilor*²⁸. Printr-un Patent emis la 15 august 1849, s-a dat o lege provizorie, care permitea țăranilor să cumpere o parte din pământul de care fuseseră „legați” anterior, contra unei sume de bani sau prestând alte munci în schimb. Legea, în vigoare pentru Regatul Galiției și Lodomeriei, se aplica și în Bucovina. Articolul își propune să explice pe înțelesul tuturor conținutul legii și să evalueze impactul ei social și economic în provincie, arătând că aceasta era „o lege, care e așteptată cu anxietate în toate provinciile austriece, o lege de la care țăranul speră o deplină [e]liberare de toate prestările personale și reale, precum și o îndreptare materială a stării sale, de la care proprietarul dintr-o cerere o desdăunare pentru devalor[iz]ata sa proprietate, și posibilitatea de a-și dobândi trebuincioasele mijloace pentru continuarea producției sale, de la care toate clasele așteaptă ca ea să prevină toate stricăcioasele fluctuații ale productivității pământului”.

În interesul „Gazetei Bucovina” se află, de asemenea, situația bisericii ortodoxe în provincie. Cum am amintit mai sus, principala nemulțumire a clerului ortodox era situația precară a administrației bisericești, la care se adăuga corupția celor aflați în funcții superioare și subordonarea față de Consistoriul catolic din Lemberg. În articolul *Memoriul despre dreptul istoric al neatârării bisericii românilor din provinciile austriece*²⁹, se argumentează istoric, cu trimitere la documente (*Cronica Mitropoliei Valahiei*), organizarea și structura ierarhică a Bisericii Ortodoxe Române, în general, apoi se dezbate situația românilor ortodocși din Ungaria, Transilvania și Banat, apoi din Bucovina, încercând să se evidențieze cauzele care au dus la „p[i]erderea autonomiei ecleziastice a românilor”.

²⁶ *Ibidem*, nr. 3, 1850, p. 14–15; nr. 34, 1850, p. 133.

²⁷ Mihai Iacobescu, *op. cit.*, p. 372.

²⁸ *Ibidem*, nr. 35, 1849, p. 197–198; nr. 37, p. 216.

²⁹ *Ibidem*, nr. 12, 1850, p. 53–54; nr. 13, 1850, p. 57–60; nr. 14, 1850, p. 61–62; nr. 15, 1850, p. 65–66.

Un alt articol merită menționat aici, *Constituțiunea sau Asiedimentul (Situăția) Bisericii Românești*³⁰, în care se face un scurt istoric al creștinismului la români, se trece din nou în revistă ierarhia bisericii ortodoxe, atribuțiile dregătorilor bisericii (parohul, protopopul, episcopul, arhiepiscopul), atribuțiile sinoadelor parohiale, districtuale, eparhiale și mitropolitane. În numărul următor, 43–44³¹, se continuă cu activitatea fiecărui sinod în parte.

Direct legată de chestiunea religioasă este cea a învățământului. Obiectivele principale erau introducerea limbii materne ca limbă de predare și scoaterea procesului de instruire de sub influența politicii de catolicizare și polonizare. „Gazeta Bucovina” promovează asiduu aceste idei în câteva articole importante.

În numărul 5 din 17 noiembrie 1848, apare materialul cu titlul *Școlile populare din Bucovina*³². Se prezintă situația provinciei de la anexare până la 1848, amintindu-se de *Planul propriu de regulizație (regularizare) a sistemului mănăstiresc, bisericesc și scolastic*, emis în 1786 de împăratul Iosif al II-lea, prin care se arăta, la cap. 5, că „în Bucovina, partea bisericească (consistoriul), afară de învățătura religioasă, nu va avea nicio înrâurire asupra așezării, organizării și privegherii școlilor și că aceste[a] vor atârna numai de locurile politice, că cheltuielile pentru școlile din Bucovina, în general și după puțința Fondului Religiei, se vor trage din acesta”. Se mai amintesc și alte prevederi, și anume înființarea de școli normale, principale și ținutale în orașe și târguri, în orașele cu parohii – școli triviale cu predare în limba română și germană, angajarea de învățători cunoscători ai celor două limbi, înființarea așa-numitelor școli de „preparandie” etc. După acest scurt istoric, se trece la prezentarea situației reale din Bucovina, la 30 de ani de la emiterea regulamentului amintit. În sine, textul are valoare statistică deosebită, întrucât furnizează cifre exacte privind numărul de școli cu predare în limba română înființate (una la Cernăuți și una la Suceava), de parohii ortodoxe, greco- și romano-catolice, numărul real de elevi care frecventau școlile primare (nu numărul celor înscriși), localitățile din Bucovina unde se aflau acestea.

Subiectul este continuat în nr. 22 din anul următor, în articolul *Un cuvânt serios despre cauza școlilor în Bucovina*³³, cu reliefarea rolului școlii ca instituție de formare și de educare a caracterelor. Acest rol nu poate fi îndeplinit decât dacă sunt înlăturate „indiferentismul cel fără conștiință și tutorarea prea strânsă a școlii, care nu numai că nu mai este de folos, ci împiedecătoare de toată propășirea”, dacă se optează pentru „o sinceră cultivare a limbilor naționale”, pentru introducerea unei „deosebite dregătorii pentru școli, sub numele primit de consiliu al școlilor”, „care să fie neatârnat de înrâurirea vreunei alte provincii”. Se mai semnaleză că „e de neapărată

³⁰ *Ibidem*, nr. 41–42, 1850, p. 145–152.

³¹ *Ibidem*, nr. 43–44, 1850, p. 153–155.

³² *Ibidem*, nr. 5, 1848, p. 39–40.

³³ *Ibidem*, nr. 22, 1849, p. 117–118.

trebuință cel puțin o facultate liberă, la care să se poată așeza, după prescrierea legilor, învățători privați”, de înființarea unei facultăți „filosofice” și a uneia juridice, deoarece „pân-acum numai prea puțini putură să învețe drepturile de la departatele universități și pentru aceea fuseseră excluși de la dregătoriile mai înalte chiar în propria lor patrie”.

Alt material amplu, care se publică în patru numere³⁴, are ca temă *Proiectul Ministerului Învățăturilor publice pentru reorganizarea gimnaziilor, analizat și criticat*. Este vorba despre planul de reformare a sistemului de învățământ, elaborat de nou creatul Minister al Învățământului (martie 1848). Acesta a emis un ordin, potrivit căruia cursurile filosofice de doi ani erau unite cu gimnaziile, acestea devenind școli secundare cu opt clase. Conform proiectului, gimnaziile aveau să fie divizate în gimnazii inferioare și superioare, cu câte patru clase. În cadrul acestora, urmau să se studieze: religia, latina, greaca, limba maternă, o a doua limbă provincială (după caz), noțiuni elementare de limbă ebraică (pentru viitorii teologi), franceză, engleză, italiană (opțional), istorie, geografie, matematică elementară, geometria împreună cu desenul, istorie naturală cu elemente de fiziologie și fizică experimentală. Se avea în vedere și introducerea de ore de caligrafie, muzică și gimnastică (opțional)³⁵.

Criticile redacției „Gazetei Bucovina”, analizând mai întâi „planul învățaturii”, se îndreaptă spre eliminarea filosofiei dintre obiectele studiate în gimnaziu și posibilitatea studierii ei abia la universitate, în aceasta văzându-se o „îngrădire a libertății” de cunoaștere a elevilor. Studiul filosofiei este necesar pentru înțelegerea materiilor din domeniul științei. „Apoi”, se mai spune în articol, „teologii care nu pot ajunge la universități, rămân cu totul fără filosofie, ba chiar și auditorii de la universități încă sunt restrânși în învățarea ei”.

Articolul mai aduce argumente pentru adoptarea limbii materne ca limbă de instruire, pe lângă cea germană, și atrage atenția că noul plan didactic era mult prea încărcat și prea dificil pentru elevii de gimnaziu. De asemenea, este criticată decizia de a încredința numirea învățătorilor și profesorilor pentru gimnaziu unei comisii de examinare din Viena, comisie care „poate aduna la tribunalul său numai competitorii din cel mai aproape ținut dimprejurul Vienei, iar dacă sau n-ar fi destui în privința națională sau n-ar avea învățătura cerută ca să poată face destul tuturor trebuințelor învățăturale din gimnaziu, atunci alți candidați, din celelalte părți ale imperiului nu pot lua parte la aceste examene, pentru că n-au mijloace ca să poată petrece la Viena în decurs de mai multe luni, până se vor pune toate examenele. Iar dacă, după promisiunile ministerului învățământului, s-ar înființa asemenea comisii examinate și în alte țări de

³⁴ *Ibidem*, nr. 34, 1849, p. 193–194; nr. 36, 1849, p. 212–215; nr. 38, 1849, p. 225–228; nr. 41, 1848, p. 256–259.

³⁵ Constantin Ungureanu, *Școlile secundare din Bucovina (1808–1918)*, Chișinău, Editura Civitas, 2016, p. 23–24.

coroană, atunci coliziunile sunt neînconjurabile, căci ministerul învățământului (...) pe de o parte n-ar face destul pretinderilor naționale, iar pe de altă parte – chiar și când ar face destul acelor pretinderi – i-ar lipsi garanția atât pentru capacitatea examinerilor, cât și pentru a examinaților”.

Dincolo de interesul pentru problemele sociale și politice, paginile din „Gazeta Bucovinei” consacră un spațiu generos contribuțiilor literare. Încă din primul număr, redactorul George Hurmuzachi anunță că periodicul va fi și o „oglină a activității intelectuale a românilor” și că mulți scriitori talentați promiseseră că vor publica în „Gazeta Bucovina” texte și studii literare. Acestea apar în cadrul rubricii *Foileton*, în partea de jos a primei pagini din fiecare număr.

Vasile Alecsandri se numără printre cei mai apropiați colaboratori. Publică aici studiile *Tradiții populare românești*³⁶, *Poezia populară a românilor*³⁷ și seria de poezii *Cântece poporane românești*³⁸ (*Codreanul, Toma a lui Moșu, Zburătorul, Șerb săracul, Mioara, Mișu Copilul, Păunașul codrilor, Turturica și cucul, Balaurul, Inelul și năframa*). Iraclie Porumbescu publică și el câteva versuri: fabula *Bucea și litera*³⁹, poezia *Lui Iancu*⁴⁰ și balada *Ieremia Movilă și sihastrul sau Altarul Mănăstirii Sucevița*⁴¹.

Alți scriitori care publică materiale la rubrica *Feuilleton* sunt: Gheorghe Sion, Vasile Pogor, Costache Negri, Mihail Kogălniceanu, Costache Conachi, Vasile Cârlova, Dimitrie Bolintineanu, Grigore Alexandrescu, I. H. Rădulescu, Andrei Mureșanu.

O categorie aparte de articole, care oferă o imagine transmisă de „martori oculari” despre societatea bucovineană, o constituie inseratele publicitare, diversele anunțuri și cronici. Astfel, aflăm despre tipărituri noi (*Istoria pentru începutul românilor în Dacia*, de Petru Maior; diverse lexicoane juridice), posibilități de achiziționare sau abonare la reviste cunoscute la acea vreme („Der Humorist”, redactată de Moritz Gottlieb Saphir), vânzări de terenuri, comercializarea de produse de uz casnic sau medical, prognoze meteo sau o recenzie a unui spectacol oferit de cântăreața de operă Julia Goldberg, la Cernăuți.

În ansamblu, „Gazeta Bucovina” a reunit, în paginile sale, pe durata a doi ani de apariție, informații numeroase și variate despre societatea bucovineană la mijlocul veacului al XIX-lea.

³⁶ „Gazeta Bucovina”, nr. 8, 1848, p. 57–60; nr. 9, 1848, p. 67–70.

³⁷ *Ibidem*, nr. 32, 1849, p. 177–180.

³⁸ *Ibidem*, de la nr. 33, 1849 până la nr. 51–52, 1850.

³⁹ *Ibidem*, nr. 10, 1850, p. 45–46.

⁴⁰ *Ibidem*, nr. 13, 1850, p. 57.

⁴¹ *Ibidem*, nr. 29, 1850, p. 121–122.

